

Συγκριτικά Οικονομικά Συστήματα

3. Από τον κλασικό φιλελευθερισμό στον «νεοφιλελεύθερισμό»: το λεγόμενο αγγλοσαξωνικό μοντέλο

Οι ενότητες του μαθήματος

Ενότητα I: Εισαγωγή και θεωρητικό πλαίσιο

1ο μάθημα: Εισαγωγή στο μάθημα και τις βασικές του έννοιες. Τα κοινωνικο-οικονομικά συστήματα και η διαδοχή τους.

Ενότητα II: Ο καπιταλισμός και οι μορφές του

2ο μάθημα: Η ιστορική ανάπτυξη και τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος.

3ο μάθημα: Από τον κλασικό φιλελευθερισμό στον «νεοφιλελεύθερισμό»: το λεγόμενο αγγλοσαξωνικό μοντέλο.

4ο μάθημα: Ο μεταπολεμικός «κεϋνσιανός καπιταλισμός» σε Γαλλία, Γερμανία, Σκανδιναβικά κράτη.

5ο μάθημα: Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως εγχείρημα διακρατικού καπιταλισμού.

6ο μάθημα: Ασιατικός καπιταλισμός: Ιαπωνία και «ισλαμικές οικονομίες».

Ενότητα III: Ο σοσιαλισμός και η εμπειρία του κατά τον 20ο αιώνα

7ο μάθημα: Τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του σοσιαλιστικού οικονομικού συστήματος.

8ο μάθημα: Η ιστορία του Κεντρικού Σχεδιασμού στην ΕΣΣΔ.

9ο μάθημα: Συμβιβάζεται ο σοσιαλισμός με την αγορά; Η Γιουγκοσλαβική “αυτοδιαχείριση” και η «σοσιαλιστική οικονομία της αγοράς» της Κίνας.

Ενότητα IV: Ο καπιταλισμός και ο σοσιαλισμός σε διάλογο

10ο μάθημα: Η συζήτηση για τον οικονομικό υπολογισμό.

11ο μάθημα: Η σύγχρονη συζήτηση για το σοσιαλιστικό σχεδιασμό.

12ο μάθημα: Επανάληψη και συμπεράσματα.

Βασικά ερωτήματα

1. Ποιες είναι οι βασικές αποδοχές του κλασικού φιλελευθερισμού;
2. Πώς μετασχηματίζονται οι αρχές του κλασικού φιλελευθερισμού στον νεοφιλελευθερισμό;
3. Πώς ο νεοφιλελευθερισμός συγκροτείται ως κανονιστικό και θεσμικό πλαίσιο του «αγγλοσαξονικού» καπιταλισμού;

1. Ποιες είναι οι βασικές αποδοχές του κλασικού φιλελευθερισμού;

Ελευθερία από τι; Η σύγχρονη αμφισημία του όρου «φιλελεύθερος»

Στις ΗΠΑ

- Υπέρ του **κρατικού παρεμβατισμού**, της αναδιανομής, των ατομικών δικαιωμάτων.
- Πολιτικά προσεγγίζει την ευρωπαϊκή χρήση του όρου «σοσιαλδημοκράτης»

Στην Ευρώπη

- Υπέρ της **επιχειρηματικής ελευθερίας** και πρωτοβουλίας, της ελάχιστης κρατικής παρέμβασης, του οικονομικού ατομικισμού
- Πολιτικά προσεγγίζει το αγγλοσαξωνικό «conservative», «classical liberal» ή «libertarian».

Στην Λατινική Αμερική

- Υπέρ του **κοσμικού κράτους**, της συνταγματικής δημοκρατίας, της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, του ελεύθερου εμπορίου, του περιορισμού της Εκκλησίας.

Ο φιλελευθερισμός είναι πολυεπίπεδη έννοια και τα νοήματα που παίρνει εξαρτώνται από:

- α. Το ιστορικό πλαίσιο (18^{ος}, 19^{ος}, 20^{ος} αιώνας)
- β. Το γεωπολιτικό πλαίσιο (ΗΠΑ, Ευρώπη, Λατινική Αμερική)
- γ. Το επίπεδο αναφοράς (πολιτική θεωρία, οικονομική θεωρία, ιδεολογία)

Ο φιλελευθερισμός ως ρήξη με τη φεουδαρχία

- Αρχικά πολιτικός φιλελευθερισμός.
- Ελευθερία από τους απολυταρχικούς-φεουδαρχικούς περιορισμούς.
- Υπεράσπιση ατομικής, πολιτικής ελευθερίας.
- Το άτομο ως «φυσικά ελεύθερο».
- Συνδέθηκε με τη διεκδίκηση-υπεράσπιση ατομικών-πολιτικών δικαιωμάτων.
- Βασικοί εκφραστές: John Locke (1632-1704), Montesquieu (1689-1755).

Χαρακτηριστικά αποσπάσματα των Locke και Montesquieu

Στοχαστής	Χαρακτηριστικό απόφθεγμα	Αντίθεση με τη φεουδαρχία	Έννοια της πολιτικής ελευθερίας
John Locke	«Οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως ελεύθεροι, ίσοι και ανεξάρτητοι· κανείς δεν μπορεί να τεθεί υπό την εξουσία άλλου χωρίς τη συναίνεσή του.»	Άρνηση της κληρονομικής υποτέλειας και της εξουσίας “ελέω Θεού”.	Η εξουσία θεμελιώνεται στη συναίνεση των ελεύθερων και ίσων ατόμων.
	«Σκοπός του νόμου δεν είναι να καταργήσει ή να περιορίσει την ελευθερία, αλλά να τη διαφυλάξει και να τη διευρύνει.»	Αντιδιαστολή με τη φεουδαρχική αυθαιρεσία, όπου ο νόμος είναι προνόμιο του άρχοντα.	Ο γενικός και ορθολογικός νόμος προστατεύει την ελευθερία όλων.
Montesquieu	«Στα δεσποτικά κράτη δεν υπάρχουν νόμοι· υπάρχει μόνο η βούληση του ηγεμόνα.»	Κριτική στη δεσποτική/φεουδαρχική εξουσία χωρίς θεσμικούς περιορισμούς.	Η ελευθερία προϋποθέτει θεσμικά όρια στην εξουσία και κυριαρχία του νόμου.

Από τον πολιτικό στον οικονομικό φιλελευθερισμό

- Με την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού, ο φιλελευθερισμός αποκτά κυρίως **οικονομικό** νόημα.
- Ελευθερία = ελευθερία της αγοράς, της επιχειρηματικής δραστηριότητας, του ανεμπόδιστου ανταγωνισμού.
- Η ιδιοκτησία γίνεται ο πυρήνας της ατομικής αυτονομίας.
- Η αγορά και η οικονομική συμπεριφορά των ατόμων υπακούν σε **«φυσικούς» νόμους**.
- Το άτομο έχει **«φυσικό» δικαίωμα στην ιδιοκτησία** και την επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος.
- Το κράτος οφείλει να περιορίζεται σε θεσμικές εγγυήσεις: ασφάλεια, παιδεία, δικαιοσύνη, προστασία της ιδιοκτησίας. Δεν παρεμβαίνει στον καθαρά οικονομικό ανταγωνισμό αλλά αναλαμβάνει βασικές κοινωνικές λειτουργίες για να υποστηρίξει την αγορά.
- Γεννιέται το «σύστημα της φυσικής ελευθερίας», η θεωρητική βάση του οικονομικού φιλελευθερισμού. Η «φυσική τάξη» του Διαφωτισμού ερμηνεύεται με την έννοια της «αυθόρμητης τάξης»

Τα τρία πιο γνωστά αποσπάσματα από τον Πλούτο των Εθνών του A. Smith

- «Αυτός ο καταμερισμός της εργασίας, από τον οποίο προκύπτουν τόσα πολλά πλεονεκτήματα, δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας ανθρώπινης σοφίας που προβλέπει και επιδιώκει την γενική ευημερία στην οποία αυτός οδηγεί. Είναι η αναγκαία, αν και πολύ αργή και σταδιακή, συνέπεια μιας ορισμένης προδιάθεσης στη φύση του ανθρώπου, της προδιάθεσης να ανταλλάσσει, να εμπορεύεται και να ανταλλάσσει το ένα πράγμα με το άλλο.»
- «Γενικά [το κάθε άτομο] ούτε επιδιώκει να προάγει το κοινό συμφέρον, ούτε γνωρίζει σε ποιο βαθμό το προάγει ... Προτιμώντας την υποστήριξη της δικής του εργατικότητας παρά της ξένης, επιδιώκει μονάχα την δική του ασφάλεια και κατευθύνοντας αυτήν την εργατικότητα κατά τέτοιο τρόπο ώστε το προϊόν της να έχει την μεγαλύτερη δυνατή αξία, επιδιώκει μονάχα το δικό του συμφέρον, και σε αυτήν όπως και άλλες περιπτώσεις, καθοδηγείται από ένα αόρατο χέρι στην προαγωγή ενός σκοπού που δεν αποτελούσε μέρος των προθέσεων του. Επιδιώκοντας το δικό του συμφέρον συχνά προωθεί αυτό της κοινωνίας πιο αποτελεσματικά απ' ό,τι όταν πραγματικά επιδιώκει να το προωθήσει.»
- «Δεν περιμένουμε το δείπνο μας από την αγαθή προαίρεση του χασάπη, του ζυθοποιού ή του φούρναρη, αλλά από το ενδιαφέρον τους για το δικό τους συμφέρον. Απευθυνόμαστε, όχι στην ανθρωπιά τους, αλλά στην αγάπη τους για τον εαυτό τους και ποτέ δεν τους μιλάμε για τις δικές μας ανάγκες, αλλά για τα δικά τους οφέλη.»

Η κριτική στην αντίληψη του Smith για την αγορά

Στοχαστής	Είδος κριτικής	Κύριο επιχείρημα	Κεντρική ιδέα
Karl Marx	Οντολογική/ Ιστορικο- υλιστική	Η “φυσική ροπή” του ανθρώπου να εμπορεύεται είναι ιστορικά παραγόμενη από τις κοινωνικές σχέσεις του καπιταλισμού.	Η (καπιταλιστική) αγορά δεν είναι “φυσική” αλλά μορφή κοινωνικής σχέσης που προϋποθέτει ατομική ιδιοκτησία και εκμετάλλευση της εργασίας.
Karl Polanyi	Οντολογική/ Κοινωνιολογική	Ο καπιταλισμός είναι η πρώτη κοινωνία όπου η οικονομία “απεμπλέκεται” από την κοινωνία. Η “αυτορυθμιζόμενη αγορά” είναι ουτοπική κατασκευή του 19ου αιώνα.	Η αγορά δεν είναι φυσική, αλλά τεχνητό θεσμικό οικοδόμημα· η προσπάθεια “αυτορρύθμισης” οδηγεί σε κοινωνική αποδιάρθρωση και αντι-κινήσεις προστασίας.
John M. Keynes	Λειτουργική/ Οικονομική	Η αγορά δεν αυτορυθμίζεται αποτελεσματικά· το “αόρατο χέρι” συχνά οδηγεί σε ανεργία και στασιμότητα.	Δεν αμφισβητεί τη “φυσικότητα” της αγοράς, αλλά τη λειτουργική της επάρκεια. Χρειάζεται κρατική ρύθμιση της ζήτησης για σταθερότητα και απασχόληση.

Ο ορθόδοξος φιλελευθερισμός την περίοδο κυριαρχίας του παρεμβατικού φιλελευθερισμού

- Τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β΄ Π.Π. κυριάρχησαν στην οικονομική θεωρία, την κρατική οικονομική πολιτική των αναπτυγμένων καπιταλιστικών κρατών, καθώς και στις διεθνείς οικονομικές σχέσεις οι κεϋνσιανές απόψεις του **παρεμβατικού φιλελευθερισμού**, κυρίως με τη μορφή της λεγόμενης **«νεοκλασικής σύνθεσης»**.
- Ωστόσο, ο **ορθόδοξος φιλελευθερισμός** διατήρησε την επιρροή του σε ορισμένους κύκλους, διατηρώντας το πρόταγμα που μετέπειτα εξελίχθηκε σε «νεοφιλελευθερισμό».
- Οι πιο γνωστοί εκπρόσωποι του ήταν οι Friedrich Hayek και Ludwig von Mises (Αυστριακή οικονομική σχολή) καθώς και ο Milton Friedman (Σχολή του Σικάγο).
- Ο Friedman ίδρυσε το 1947 τη **Mont Pelerin Society** (Εταιρεία του Μον Πελερέν), ένα άτυπο ιδιωτικό φόρουμ πανεπιστημιακών, πολιτικών και δημοσιογράφων που ήταν αφοσιωμένοι στις ορθόδοξες φιλελεύθερες απόψεις.

2. Πώς μετασχηματίζονται οι αρχές του κλασικού φιλελευθερισμού στον νεοφιλελευθερισμό;

Η κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού

- Η λεγόμενη «πετρελαϊκή» κρίση του 1973 σε συνδυασμό με την παρατεταμένη οικονομική ύφεση, τον στασιμοπληθωρισμό και άλλα σημαντικά οικονομικά γεγονότα της περιόδου (όπως η κατάρρευση του συστήματος ισοτιμιών του Bretton Woods) οδήγησε στην μείωση της επιρροής τόσο στην οικονομική θεωρία όσο και στην οικονομική πολιτική των παρεμβατικών φιλελεύθερων απόψεων.
- Οι νεοφιλελεύθερες απόψεις που σταδιακά κυριάρχησαν βασίζονταν μεν στον ορθόδοξο φιλελευθερισμό αλλά είχαν και διαφορές από αυτόν. Γι' αυτό ομαδοποιήθηκαν στη δημόσια συζήτηση υπό τον ευρύ και πλαδαρό όρο «νεοφιλελευθερισμός».
- Η Χιλή του δικτάτορα Pinochet (1973-1990) θεωρείται ως το πρώτο πεδίο δοκιμής του νεοφιλελεύθερου «πειράματος», το οποίο έγινε υπό την άμεση οικονομική καθοδήγηση Χιλιανών οικονομολόγων (Chicago boys), οι περισσότεροι εκ των οποίων ήταν φοιτητές του Friedman και του Arnold Harberger στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο. Από πολλούς θεωρείται ως το σημείο τομής ανάμεσα στον οικονομικό και τον πολιτικό φιλελευθερισμό.
- Στη συνέχεια, οι πιο χαρακτηριστικές φιγούρες που συνδέθηκαν με αυτή τη στροφή ήταν η Margaret Thatcher (Πρωθυπουργός στο Ηνωμένο Βασίλειο την περίοδο 1979-1990) και ο Ronald Reagan (Πρόεδρος των ΗΠΑ την περίοδο 1981-1989). Ωστόσο, αντίστοιχες πολιτικές ακολουθήθηκαν μετά τη δεκαετία του 1980 τόσο από τα «φιλελεύθερα» όσο και από τα σοσιαλδημοκρατικά κυβερνητικά κόμματα.

Αγορά και κράτος στη νεοφιλελεύθερη προσέγγιση

- Οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν ότι η ελεύθερη και ανταγωνιστική αγορά οδηγεί σε μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας, καθώς οδηγεί σε τιμές που:
 - α. Διαβιβάζουν τις πληροφορίες για τις διάφορες προτιμήσεις των οικονομούντων ατόμων (μηχανισμός πληροφόρησης).
 - β. Παρέχουν ένα κίνητρο για να υιοθετηθούν οι μέθοδοι παραγωγής με το ελάχιστο κόστος (μηχανισμός κινήτρων).
 - γ. Καθορίζουν την κατανομή των αγαθών και των πόρων μεταξύ των ατόμων (μηχανισμός κατανομής), υπό την προϋπόθεση των ίσων αρχικών πόρων (ισότητα ευκαιριών).
- Οι λίγες περιπτώσεις όπου οι αγορές δεν είναι αποδοτικές ονομάζονται «αποτυχίες της αγοράς» (market failures). Αυτές μπορεί να προκύψουν:
 - i) Στην περίπτωση των δημόσιων αγαθών (όπου $MC=0$) και
 - ii) Στην περίπτωση των εξωτερικοτήτων (όπου οι ιδιωτικές δαπάνες ή ωφέλειες διαφέρουν από τις κοινωνικές).
- Στην περίπτωση των «αποτυχιών της αγοράς», η αγορά αδυνατεί να προσφέρει ορισμένα αγαθά ή τα προσφέρει ανεπαρκώς. Συνεπώς, το κράτος πρέπει να επέμβει με τρόπο που βασίζεται σε κανόνες και δεν είναι «διακριτικός».

Φιλελεύθεροι και νεοφιλελεύθεροι για αγορά και κράτος

Θέμα	Κλασικοί φιλελεύθεροι (Smith, Ricardo, Mill)	Νεοφιλελεύθεροι (Hayek, Friedman, Buchanan)
Ρόλος της αγοράς	Φυσικός και αυτόματος μηχανισμός συντονισμού της οικονομικής δραστηριότητας μέσω του «αόρατου χεριού».	Ο πιο αποτελεσματικός μηχανισμός πληροφόρησης και κινήτρων· ανώτερος από κάθε μορφή κρατικού οικονομικού σχεδιασμού.
Ρόλος του κράτους	Περιορισμένος, αλλά αναγκαίος για την προστασία της ιδιοκτησίας, της δικαιοσύνης και την παροχή ορισμένων δημόσιων αγαθών.	Εξαιρετικά περιορισμένος· το κράτος λειτουργεί μόνο ως θεματοφύλακας των θεσμών της αγοράς (δικαιώματα ιδιοκτησίας, σταθερότητα κανόνων, ανταγωνισμός).
Δημόσια αγαθά	Αναγνωρίζεται η ανάγκη κρατικής παροχής για ορισμένα (π.χ. άμυνα, υποδομές, εκπαίδευση).	Μόνο σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει καμία βιώσιμη ιδιωτική λύση. Προτιμώνται αγορές ή ιδιωτικοποιημένες μορφές παροχής.
Αντίληψη για “αποτυχίες της αγοράς”	Υπονοείται αλλά δεν διατυπώνεται ρητά· ορισμένες λειτουργίες δεν μπορούν να αφεθούν πλήρως στην αγορά.	Αναγνωρίζονται θεωρητικά (public goods, εξωτερικότητες κ.λπ.), αλλά θεωρούνται εξαιρέσεις. Το κράτος παρεμβαίνει μόνο για να αποκαταστήσει κανόνες και όχι με διακριτική δράση.
Κεντρική έννοια	«Αόρατο χέρι» και φυσική αρμονία των συμφερόντων.	Αποδοτικότητα της αγοράς, θεσμική τάξη και κανόνας έναντι διακριτικότητας.

Από τον κεϋνσιανισμό στην κυριαρχία των νεοκλασικών οικονομικών

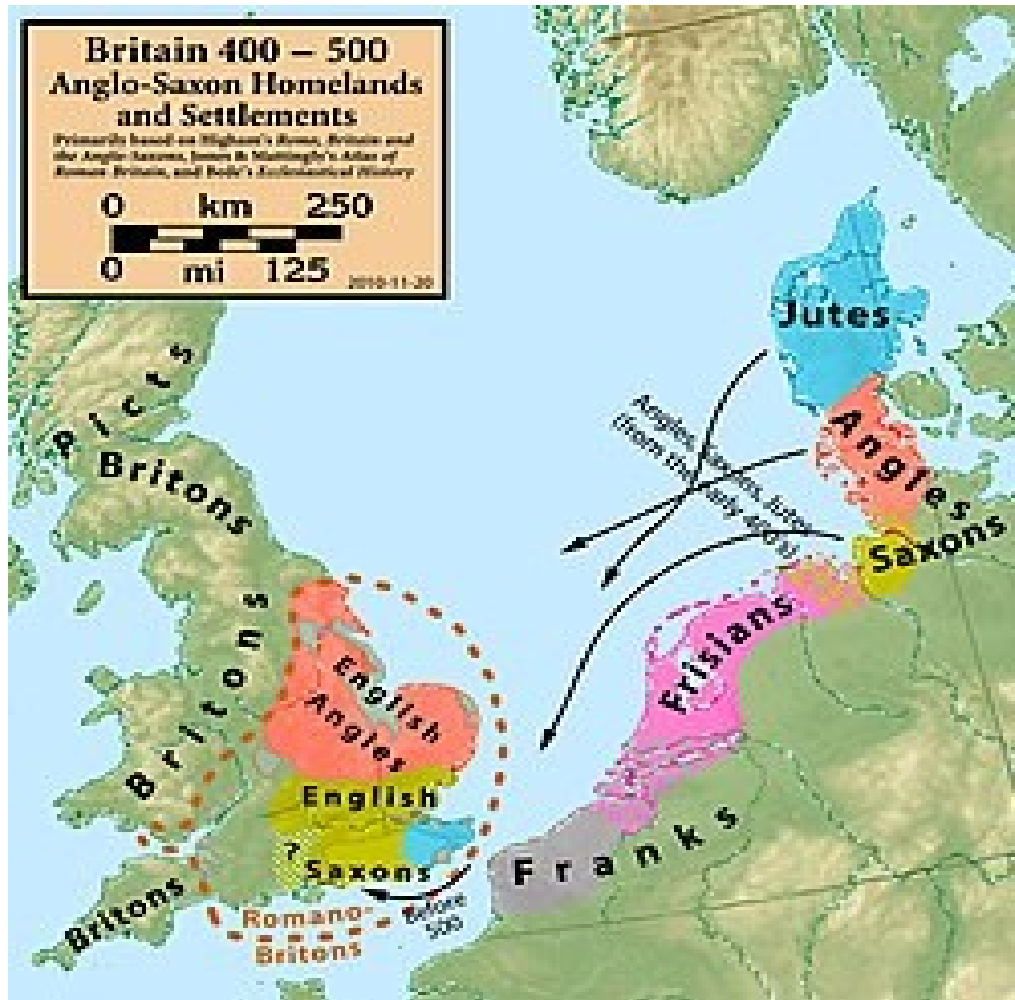
Σχολή / Περίοδος	Κεντρικές Ιδέες	Έμφαση
Κεϋνσιανισμός (1930s–1960s)	Ζήτηση καθορίζει παραγωγή & απασχόληση	Κρατική παρέμβαση, πλήρης απασχόληση, μακροοικονομική σταθεροποίηση
Μονεταρισμός (Friedman, 1960s–1980s)	Σταθερότητα τιμών, περιορισμένος ρόλος κράτους	Έμφαση στη νομισματική πολιτική και τη ροή χρήματος
Νέα Κεϋνσιανά Οικονομικά (1970s–σήμερα)	Κεϋνσιανισμός με μικροοικονομική θεμελίωση	Σχετική ακαμψία τιμών & μισθών, ενσωμάτωση μικροοικονομικής θεωρίας
Νέα Κλασικά Οικονομικά (1970s–σήμερα)	Ορθολογικές προσδοκίες, πλήρης προσαρμογή τιμών	Μακροοικονομία βασισμένη σε μικροοικονομικές ισορροπίες, απόρριψη μόνιμων επιδράσεων πολιτικής
Νέα Νεοκλασική Σύνθεση (1980s–σήμερα)	Συνδυασμός Νέων Κεϋνσιανών & Νέων Κλασικών	Μακροοικονομικές αστάθειες βραχυχρόνια + ισορροπία μακροχρόνια, μαθηματικοποιημένα μοντέλα DSGE, περιορισμένη κρατική παρέμβαση

Οι «νεοφιλελεύθερες» πολιτικές

- **Ιδιωτικοποιήσεις:** Μεταφορά κρατικών επιχειρήσεων στον ιδιωτικό τομέα.
- **Απελευθέρωση / Deregulation:** Απορρύθμιση αγορών για μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα.
- **Σταθεροποίηση και ανεξαρτησία κεντρικής τράπεζας:** Έμφαση στη νομισματική σταθερότητα και χαμηλό πληθωρισμό.
- **Περιορισμός δημοσίων δαπανών / λιτότητα:** Μείωση κοινωνικών δαπανών και δημόσιων επενδύσεων.
- **Χτύπημα συνδικάτων:** Περιορισμός συλλογικών διαπραγματεύσεων και προστασίας εργαζομένων.
- **Φορολογική πολιτική υπέρ επιχειρήσεων:** Μείωση φόρων σε επιχειρήσεις και υψηλά εισοδήματα για ενίσχυση επενδύσεων.
- **Ελάχιστη κρατική παρέμβαση:** Στόχος του κράτους όχι η παρέμβαση στους όρους δράση των οικονομικών δρώντων και στον ανταγωνισμό, αλλά στη διασφάλιση των όρων της ελεύθερης επιχειρηματικής δραστηριότητας.

3. Πώς ο νεοφιλελευθερισμός συγκροτείται ως κανονιστικό και θεσμικό πλαίσιο του «αγγλοσαξονικού» καπιταλισμού.

Ποιοι ήταν οι Αγγλοσάξονες;

- Ομάδα γερμανικών λαών: Άγγλοι, Σάξονες, Γιούτοι.
- Εγκαταστάθηκαν στη σημερινή Βρετανία υπερνικώντας τους ντόπιους κέλτικους πληθυσμούς (όπως οι Σκώτοι, οι Πίκτοι και οι Βρετανοί).
- Ο όρος «αγγλοσάξωνες» περιέλαβε αργότερα και τους Αμερικανούς λευκούς που κατάγονταν από Βρετανούς μετανάστες και εγκαταστάθηκαν στη Βόρεια Αμερική τον 17^ο-18 αιώνα.
- Στην ουσία με αυτό τον όρο σήμερα εννοούμε κυρίως Βρετανία και ΗΠΑ αλλά ορισμένες φορές και Καναδά, Αυστραλία και Νέα Ζηλανδία.

Το «αγγλοσαξονικό οικονομικό μοντέλο»

- Πρόκειται για έναν όρο ο οποίος εμφανίστηκε (αντιπαραθετικά προς το «ρηνανικό μοντέλο») στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία μόλις το 1991, στο βιβλίο του Michael Albert, *Capitalisme contre capitalisme*.
- Ο όρος διαδόθηκε ιδιαίτερα στη βιβλιογραφία μετά την αξιοποίηση του στο βιβλίο με επιμελητές τους Hall & Soskice (2001) *Varieties of Capitalism*. Εκεί ο όρος θεωρήθηκε συνώνυμος του «liberal market economy» και αντιπαρατέθηκε στον όρο «coordinated market economies».
- Ως αρχετυπικό παράδειγμα αυτού του οικονομικού μοντέλου θεωρούνται οι ΗΠΑ και δευτερευόντως η Βρετανία. Ο Καναδάς, η Αυστραλία και η Ιρλανδία εντάσσονται και αυτές στο ίδιο μοντέλο, αν και υιοθετούν πιο ήπιες εκδοχές του.
- Πιο ακριβής και επιστημονικά αρτιότερος θα ήταν ο όρος «αγγλοσαξονική εκδοχή του καπιταλισμού» ή «αγγλοσαξονικός καπιταλισμός», ο οποίος αναδεικνύει ότι πρόκειται για τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο επιδιώκονται τα (κοινά με όλες τις καπιταλιστικές χώρες) θεμελιώδη χαρακτηριστικά του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος, προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες των συγκεκριμένων χωρών. Ωστόσο, θα διατηρήσουμε στην παρουσίαση τον καθιερωμένο όρο γιατί έτσι εμφανίζεται στη βιβλιογραφία.
- Παρά τις βαθιές ιστορικές ρίζες του, ο αγγλοσαξονικός καπιταλισμός αποκρυσταλλώθηκε κατά την περίοδο ηγεμονίας του νεοφιλελευθερισμού, επηρεάζοντας μάλιστα και πολλές καπιταλιστικές χώρες που τυπικά δεν εντάσσονται σε αυτόν τον τύπο. Ωστόσο, όπως και τα υπόλοιπα «μοντέλα» καπιταλισμού, δεν αποτυπώνει ένα σύνολο χαρακτηριστικών που παραμένουν αμετάβλητα ή ισοδύναμα διαχρονικά.

Το αγγλοσαξωνικό και το ηπειρωτικό «μοντέλο»

Χαρακτηριστικό	Αγγλοσαξωνικό μοντέλο	Ηπειρωτικό / Σκανδιναβικό μοντέλο
Ρόλος κράτους	Περιορισμένος, κυρίως ρυθμιστικός, μικρή κρατική παρέμβαση	Μεγάλος, ενεργός στην αναδιανομή και στη ρύθμιση αγορών
Φορολογία & κοινωνικά επιδόματα	Χαμηλή φορολογία, περιορισμένα επιδόματα	Υψηλή φορολογία, πιο εκτεταμένες κοινωνικές υπηρεσίες
Αγορά εργασίας	Ευέλικτη, περιορισμένη προστασία από απόλυση	Πιο σταθερή με σχετική προστασία εργαζομένων
Χρηματοδότηση επιχειρήσεων	Έμφαση στις χρηματαγορές (equity finance)	Έμφαση στις τράπεζες και τον μακροπρόθεσμο δανεισμό
Στρατηγική οικονομική κατεύθυνση	Επιχειρηματικότητα, ανταγωνισμός, ατομική ευθύνη	Σταθερότητα, κοινωνική συνοχή
Επιχειρησιακή κουλτούρα	Εταιρική ιεραρχία, ρητά συμβόλαια, ανταπόκριση σε αγοραία σήματα	Διαχείριση σχέσεων, ατελείς συμβάσεις, σταθερότητα, μακροχρόνια προοπτική
Αντίκτυπος σε ανισότητες	Μεγαλύτερες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες	Μικρότερες ανισότητες

Η Θεωρία του Coase και τα Κόστη Συναλλαγής (Transaction Costs)

Βασικό επιχείρημα:

- Οι αγορές δεν είναι πάντα αποτελεσματικές λόγω των κοστών συναλλαγής (transaction costs), δηλαδή των κοστών (σε χρόνο και χρήμα) που σχετίζονται με:
 - α. την εύρεση πληροφορίας,
 - β. τη διαπραγμάτευση των συμφωνιών,
 - γ. την εκτέλεση συμφωνιών.

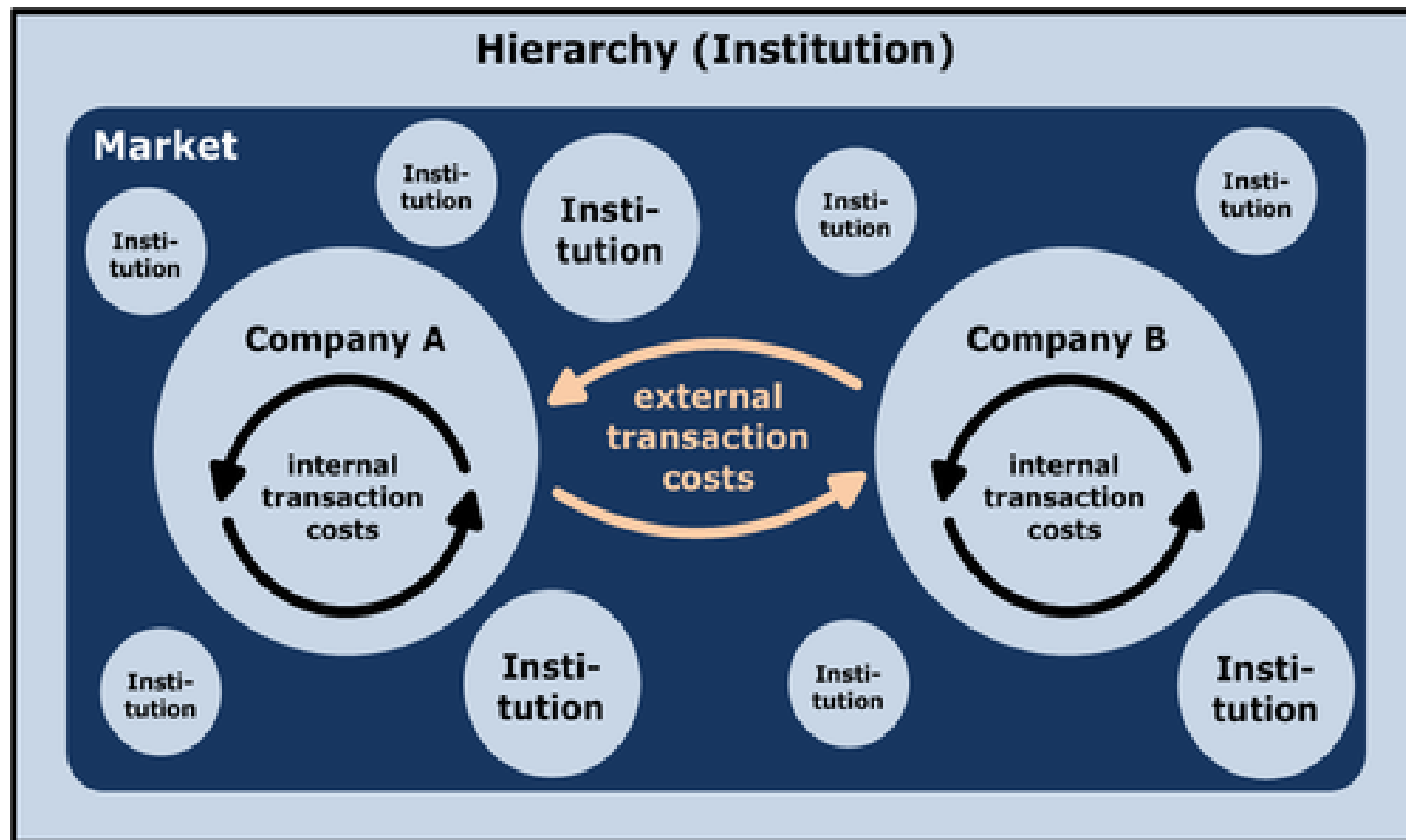
Κύριο Σημείο του Coase:

- Πολλές φορές, η ανικατάσταση της αγοράς με ιεραρχικές δομές (εταιρείες) είναι πιο αποτελεσματική.
- Η μείωση των κοστών συναλλαγής είναι βασικός λόγος για τη δημιουργία και γιγάντωση των εταιριών.
- Εντός των εταιρειών, οι οικονομικές σχέσεις παύουν να είναι αγοραίες, μειώνοντας σημαντικά τα κόστη.

Παράδειγμα:

- Χωρίς εταιρίες: Κάθε μέρος του αυτοκινήτου (π.χ. τζάμια, λάστιχα, βάψιμο, μηχανές) φτιάχνεται από διαφορετικούς μεμονωμένους επιχειρηματίες → υψηλά κόστη συναλλαγής.
- Με εταιρίες: Όλες οι δραστηριότητες συγκεντρώνονται σε μία αυτοκινητοβιομηχανία → τα κόστη συναλλαγών μειώνονται δραστικά

Εσωτερικά και εξωτερικά κόστη συναλλαγής

- **Εσωτερικά:** Κόστη εντός της εταιρείας (π.χ. διοίκηση, έλεγχος, συντονισμός)
- **Εξωτερικά:** Κόστη στην αγορά (π.χ. εύρεση προμηθευτή, διαπραγμάτευση, παρακολούθηση συμφωνιών)

Κόστη συναλλαγών και μορφές συντονισμού

Έννοια	Αμερικάνικος καπιταλισμός	Ευρωπαϊκός καπιταλισμός
Τύπος σύμβασης	Ρητή, πλήρης, βραχυπρόθεσμη	Ατελής, σχεσιακή, μακροπρόθεσμη
Μηχανισμός συντονισμού	Αγορές και τιμές	Αγορές-τιμές, δίκτυα, θεσμοί, εμπιστοσύνη
Transaction costs	Διαχειρίσιμα μέσω νομικών μηχανισμών	Μειώνονται μέσω θεσμικών σχέσεων
Παράδειγμα	Προμηθευτής αλλάζει με βάση την τιμή	Προμηθευτής σταθερός, με μακροχρόνια συνεργασία και ανταλλαγή πληροφορίας

1. Το ιστορικό υπόβαθρο του αγγλοσαξωνικού μοντέλου

- Σε αντίθεση με την Ευρώπη, οι ΗΠΑ δεν πέρασαν μέσα από φεουδαρχικές κοινωνικές σχέσεις (αριστοκρατία, συντεχνίες, παγιωμένες κοινωνικές ιεραρχίες).
- Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής εγκαθιδρύθηκε **εξαρχής ως αγοραία κοινωνία** ιδιοκτητών και επιχειρηματιών.
- Αυτό σήμαινε από νωρίς **έλλειψη “ενσωματωμένων” θεσμών συνεργασίας** (όπως οι συντεχνίες ή οι κοινωνικές εταιρικές σχέσεις της Ευρώπης).
- Η κοινωνική και οικονομική οργάνωση στηρίχθηκε εξαρχής σε **συμβόλαια** μεταξύ αυτόνομων ατόμων.

Επομένως, η αγορά έγινε ο σχεδόν καθολικός μηχανισμός συντονισμού. Οι σχέσεις εμπιστοσύνης δεν μπορούσαν να είναι θεσμικά δεδομένες, αλλά μόνο νομικά εγγυημένες (μέσω ρητών, πλήρων συμβολαίων).

2. Το πολιτισμικό υπόβαθρο του αγγλοσαξωνικού μοντέλου

- Οι πρώτοι άποικοι, κυρίως προτεστάντες διαφωνούντες και Πουριτανοί, έφεραν μαζί τους έναν ατομικιστικό ηθικό κώδικα, όπου η ατομική επιτυχία, η εργασία και η συσσώρευση πλούτου θεωρούνταν ένδειξη αρετής.
- Ο “self-made man” δεν είναι απλώς κοινωνικό ιδεώδες αλλά θεμελιώδης θεσμική αφήγηση: η κοινωνία θεωρείται ότι οργανώνεται γύρω από άτομα που αναλαμβάνουν ρίσκο, ανταγωνίζονται και συμβάλλουν στην πρόοδο μέσω της επιχειρηματικότητας.

Αυτό το πνεύμα:

- ευνοεί τον ανταγωνισμό και την αγοραία λογική,
- υποτιμά τη συλλογική ρύθμιση και τους θεσμούς εμπιστοσύνης ως περιορισμούς της ατομικής ελευθερίας.

Επομένως, ο ατομικισμός, η αγορά και οι ρητές, τυπικές συμβάσεις θεωρούνται θεμέλια της οικονομικής ζωής και προϋποθέσεις «ελευθερίας».

3. Το πολιτικό-κοινωνικό υπόβαθρο του αγγλοσαξωνικού μοντέλου

Σε σύγκριση με την Ευρώπη:

- Το αμερικανικό κράτος διαμορφώθηκε ως περιορισμένο, φιλελεύθερο κράτος, όχι ως “κοινωνικό κράτος διαπραγμάτευσης”.
- Το εργατικό κίνημα ήταν κατακερματισμένο και είχε αντικρατική κατεύθυνση — κυρίως συνδικάτα επιχειρησιακού επιπέδου (όχι ταξικά).
- Η αντι-κομμουνιστική κουλτούρα του Ψυχρού Πολέμου ενίσχυσε περαιτέρω τον ατομικισμό και την καχυποψία προς τη συλλογική δράση.

Επομένως, εξέλειψαν οι μηχανισμοί “θεσμοποιημένης εμπιστοσύνης” που στον ευρωπαϊκό καπιταλισμό μειώνουν τα transaction costs (όπως οι κλαδικές ενώσεις, οι συλλογικές διαπραγματεύσεις, η συμμετοχή των εργαζομένων). Συνεπώς, είναι απαραίτητοι παράγοντες που συνεπάγονται ψηλά κόστη συναλλαγών, όπως:

- α. Ρητά/νομικά εκτελεστέα συμβόλαια
- β. Δικηγόροι, λογιστές, ρυθμιστικά πλαίσια.

4. Το φυσικό και δημογραφικό υπόβαθρο του αγγλοσαξονικού μοντέλου

1. Τεράστια έκταση και διασκορπισμένοι πλούσιοι πόροι:

- Αφθονία φυσικών πόρων (γη, δάση, γεωργικά προϊόντα) → Ανάπτυξη πολλών ιδιωτικών καλλιεργειών, μεταποιητικών επιχειρήσεων και πλεονάσματος για το εμπόριο σε συνθήκες σχετικής ανεξαρτησίας από εισαγωγές. Ανάπτυξη αισθήματος ιδιοκτησίας.
- Αφθονία ορυκτών καυσίμων & πρώτων υλών → Στήριξη μαζικής βιομηχανικής ανάπτυξης χωρίς ισχυρή κρατική παρέμβαση και σχεδιασμό.
- Διασπορά πόρων → Δημιουργία περιφερειακών και αυτοδύναμων αγορών.
- Εύφορες πεδιάδες & ποτάμια → Διευκόλυνση μεταφορών και διάχυση εμπορίου.

2. Γεωγραφική απομόνωση: Προστασία από στρατιωτικές/οικονομικές απειλές, εξαιρετικά περιορισμένες επιπτώσεις Παγκοσμίων Πολέμων.

3. Μετανάστευση & δημογραφία: Μεγαλύτερα περιθώρια στους καπιταλιστές για ευέλικτες μορφές απασχόλησης. Πολυεθντικός εργατικός πληθυσμός → δυσκολία συνδικαλιστικής ενότητας.

Συνέπειες για τις αγγλοσαξονικές μορφές συντονισμού

- Ρητές και πλήρεις συμβάσεις
- Σύντομες εμπορικές σχέσεις
- Ευέλικτη αγορά εργασίας
- Ανταγωνισμός ως κύριο μηχανισμό μάθησης και καινοτομίας
- Ασθενής θεσμική εμπιστοσύνη πέρα από τον νόμο και το συμβόλαιο.

Υψηλά κόστη συναλλαγών

Παράγοντες που επηρεάζουν τα κόστη συναλλαγών

Παράγοντας	Ευρωπαϊκός καπιταλισμός	Βορειοαμερικανικός καπιταλισμός
Ιστορική καταγωγή	Εξέλιξη από φεουδαρχία → θεσμική συνεργασία	Καπιταλισμός “από το μηδέν”
Κοινωνική κουλτούρα	Κοινοτισμός, συνεργασία, αλληλεξάρτηση	Ατομικισμός, αυτονομία
Εργατικό κίνημα	Ισχυρό, θεσμικά ενσωματωμένο	Αδύναμο, αποκεντρωμένο
Μορφή συντονισμού	Δίκτυα, εμπιστοσύνη, ατελείς συμβάσεις	Αγορές, ρητές συμβάσεις, ανταγωνισμός
Transaction costs εκτός αγοράς	Χαμηλά	Υψηλά

Ο ρόλος του Δικαίου: Common law vs civil law

Χαρακτηριστικό	Common Law (ΗΒ, ΗΠΑ)	Civil Law (Γερμανία, Γαλλία)
Μορφή δικαίου	Άγραφο (δεδικασμένα)	Γραπτό (κώδικες)
Εκτελεσιμότητα συμβολαίων	Υψηλή	Υψηλή αλλά πιο τυπική
Τύπος συμβολαίων	Ρητά, λεπτομερή, “arm’s-length”	Συχνά πιο γενικά, αλλά εντός θεσμικού πλαισίου
Μηχανισμός εμπιστοσύνης	Δικαστήρια και νομικά προηγούμενα	Κώδικες και θεσμικές σχέσεις

Η ιστορία του αγγλοσαξωνικού «common law»

Περίοδος	Εξέλιξη	Κύρια λειτουργία
12ος–13ος αι.	Δημιουργία βασιλικών δικαστηρίων (Henry II)	Ενοποίηση του βασιλείου, περιορισμός φεουδαρχίας
14ος–16ος αι.	Ανάπτυξη νομολογίας και νομικών προηγούμενων	Δημιουργία “κοινού δικαίου” για όλη την Αγγλία
17ος αι.	Σύγκρουση Στέμματος–Κοινοβουλίου (αγγλικός εμφύλιος πόλεμος)	Κατοχύρωση ιδιοκτησίας, νομικού φιλελευθερισμού
18ος–19ος αι.	Εκβιομηχάνιση, αυτονομία αγοράς	Προστασία συμβολαίων και εμπορικών σχέσεων
20ός αι.	Εξαγωγή του συστήματος (ΗΠΑ, Κοινοπολιτεία)	Θεσμική βάση του αγγλοσαξωνικού μοντέλου

Το τραπεζικό σύστημα στις ΗΠΑ

Ιστορική καταγωγή

- Αναπτύχθηκε αργά και παρέμεινε για μεγάλο διάστημα τοπικό και κατακερματισμένο.
- Αυστηροί περιορισμοί στην ανάπτυξη δικτύου υποκαταστημάτων με στόχο την προστασία των τοπικών τραπεζών.
- Δε αναπτύχθηκαν μεγάλες τράπεζες οργανικά συνδεδεμένες με τη βιομηχανία

Ρόλος

- Δεν παίζει ρόλο οργανικού μεσολαβητή βιομηχανικού-χρηματικού κεφαλαίου.
- Δρουν κυρίως ως παροχείς ρευστότητας και βραχυπρόθεσμης πίστωσης, χωρίς μακροχρόνιες σχέσεις με βιομηχανίες.
- Το χρηματοδοτικό σύστημα στράφηκε νωρίς προς τις κεφαλαιαγορές (μετοχές, ομόλογα), όχι προς τη διαμεσολάβηση μέσω τραπεζών.
- Επιπλέον, έμφαση στην αυτοχρηματοδότηση από παρακρατηθέντα κέρδη και στη μεγιστοποίηση της χρηματιστηριακής αξίας των εταιρειών.

Συνεπώς, market-based αντί για bank-based χρηματοδότηση

Χαρακτηριστικά αγγλοσαξονικού τραπεζικού συστήματος

Χαρακτηριστικό	Αγγλία/ΗΠΑ
Αγοραία χρηματοδότηση	Έμφαση στις κεφαλαιαγορές (stock exchange, corporate bonds) αντί σε τραπεζικό δανεισμό
Διαχωρισμός τραπεζών–επιχειρήσεων	Οι τράπεζες δεν έχουν διαχρονικές σχέσεις με τις επιχειρήσεις, όπως στη Γερμανία ή στην Ιαπωνία
Βραχυπρόθεσμη λογική	Χρηματοδότηση μέσω της αγοράς προωθεί βραχυπρόθεσμη απόδοση και όχι “patient capital”
Νομικό περιβάλλον	Βασίζεται στο common law, με έμφαση σε ιδιωτικά συμβόλαια και αγορά κεφαλαίων
Ατομικιστική κουλτούρα επιχειρηματικότητας	Ιστορική προτίμηση για ιδιωτική πρωτοβουλία και αυτοχρηματοδότηση

Το τέλος του αγγλοσαξονικού οικονομικού μοντέλου;

Πολλοί αναλυτές θεωρούν ότι το αγγλοσαξονικό μοντέλο **δυσκολεύεται να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της σύγχρονης εποχής:**

1. **Αδύναμη αύξηση παραγωγικότητας και ανάπτυξης:** Οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης και αύξησης της παραγωγικότητας είναι αρκετά χαμηλοί.
2. **Ακραία ανισότητα:** Το μοντέλο είναι ευάλωτο στη διεύρυνση των ανισοτήτων, τόσο ανάμεσα σε χώρες όσο και εντός των κοινωνιών.
3. **Οικονομικές κρίσεις:** Η περιοδική εμφάνιση των κρίσεων –που υπάρχει σε όλες τις καπιταλιστικές χώρες– οξύνεται από μεγάλες διακυμάνσεις του «απελευθερωμένου» χρηματοπιστωτικού τομέα.
4. **Περιβαλλοντικές προκλήσεις:** Η έμφαση στην ελεύθερη αγορά συχνά παραβλέπει τις περιβαλλοντικές εξωτερικότητες, με αποτέλεσμα αδυναμία αντιμετώπισης κλιματικών και φυσικών κινδύνων.
5. **Διεθνής ανταγωνισμός:** Η άνοδος καπιταλιστικών χωρών όπως αυτών των BRICS, και ιδιαίτερα η Κίνα, με διαφορετικά χαρακτηριστικά ασκεί πίεση και αμφισβητεί την υπεροχή του αγγλοσαξονικού συστήματος.
6. **Κοινωνική πίεση και πολιτική αστάθεια:** Η περιορισμένη κρατική παρέμβαση στις κοινωνικές πολιτικές οδηγεί σε δυσφορία και αμφισβήτηση της νομιμοποίησης του μοντέλου.

Βασικά ερωτήματα

1. Ποιες είναι οι βασικές αποδοχές του κλασικού φιλελευθερισμού;
2. Πώς μετασχηματίζονται οι αρχές του κλασικού φιλελευθερισμού στον νεοφιλελευθερισμό;
3. Πώς ο νεοφιλελευθερισμός συγκροτείται ως κανονιστικό και θεσμικό πλαίσιο του «αγγλοσαξονικού» καπιταλισμού;